

Univerzita Konštantína Filozofa
Filozofická fakulta
Katedra histórie

História genocídy v Rwande
(bakalárska práca)

Študijný program: história
Školiace pracovisko: Katedra histórie FF UKF
Školiteľ: PaedDr. Veronika Slnková

Nitra 2010

Juraj Hajduček

Čestné vyhlásenie

Vyhlasujem, že som prácu vypracoval samostatne, a že pri jej tvorbe som použil literatúru a pramene, ktoré uvádzam v zozname použitej literatúry a prameňov.

V Nitre 6. apríla 2010

Práca sleduje dejiny Rwandy od ich počiatkov po genocídu roku 1994. Začína pôvodom Hutuov a Tutsiov a vznikom nenávisti medzi nimi. Pokračuje nemeckou a belgickou kolonizáciou krajiny a érou nezávislosti. Udalosti vrcholia počas genocídy v Rwande roku 1994, kedy bolo v priebehu troch mesiacov zabitých 800 000 ľudí, prevažne Tutsiov a umiernených Hutuov. Práca ďalej skúma rolu, ktorú zohrali OSN, USA, Belgicka a Francúzsko počas genocídy. Medzinárodné spoločenstvo nebolo schopné zabrániť masovému zabíjaniu napriek tomu, že vedelo o udalostiach, ktoré sa v Rwande odohrávali.

This work traces the history of Rwanda from its beginnings to the genocide in 1994. It starts with the origins of the Hutu and Tutsi ethnic groups and the emergence of the hatred between them. Then, it continues with the German and Belgian colonization of Rwanda and the independence era. The events reach their climax during the Rwandan genocide in 1994 when 800 000 people, mainly Tutsis and moderate Hutus, were killed within three months. In addition, the work examines the role that UNO, USA, Belgium and France played during the genocide. The international community was not able to stop the killings, despite knowing about the events were taking place in Rwanda.

Obsah

Úvod.....	8
1 Pôvod členenia Rwandčanov na Hutuov a Tutsiov	10
1.1 Teória rozdielnosti etnicity.....	10
1.2 Teória rozdielnosti na základe statusu.....	10
1.3 Teória nadradenosti a podradenosti	11
2 Koloniálna éra	12
2.1 Rwanda nemeckou kolóniou	13
2.2 Rwanda belgickou kolóniou	13
3 Rwanda nezávislým štátom	17
3.1 Diktatúra pod vedením Juvénala Habyarimanu	17
3.2 Formovanie Rwandského vlasteneckého frontu v exile.....	18
3.3 Invázia RPF do Rwandy a rwandská občianska vojna	18
3.4 Misie OSN.....	20
3.5 Plánovanie genocídy.....	21
3.6 Interahamwe	22
3.7 Radio Télévision Libre des Mille Collines (RTL), Kangura	23
4 Genocída	24
4.1 Zostrelenie lietadla	24
4.2 Zavraždenie ministerskej predsedkyne a belgických vojakov.....	24
4.3 Masakra v Gikonde.....	25
4.4 Výjavy z genocídy	26
4.5 RPF v Kigali – koniec genocídy	28
4.6 Súčasnosť	28
5 Zodpovednosť za genocídu	29
5.1 OSN.....	29

5.2	Belgicko.....	30
5.3	Francúzsko	31
5.4	USA.....	31
	Záver	33
	Zoznam použitej literatúry a prameňov	35
	Literatúra	35
	Internetové zdroje	35

Za dva týždne môže byť prostredníctvom novín (médií) masa ľudí, ktorá nemá úsudok, privedená do takého stavu zúrivosti a hnevu, že sú muži pripravení obľechení za vojakov zabíjať a nechať sa zabiť, a to pre nehodné ciele istých záujmových skupín. (Albert Einstein)¹

Medzinárodné spoločenstvo sa vôbec nezaujímal o Rwand'anov, lebo Rwanda je krajina bez strategického významu. (Roméo Dallaire)²

---

¹ <http://www.hinkelmann.ch/zitate.php> (2. apríla 2010)

² <http://www.quotesdaddy.com/author/Romeo+Dallaire> (2. apríla 2010)

Úvod

Nemám vedomosť o tom, že by sa niekto na Slovensku systematicky zaoberal výskumom genocídy v Rwande resp. dejinami Rwandy. Odborná literatúra k tejto problematike v slovenskom jazyku prakticky nejestvuje. Seriózna literatúra sa dá zohnať len v cudzích jazykoch – čerpal som predovšetkým z nemeckých prekladov diel, ktoré pôvodne vyšli v angličtine a, samozrejme, z internetu.

Najdôležitejšími prameňmi sú svedectvá ľudí, ktorí zabíjanie sledovali priamo na mieste. Ide predovšetkým o spomienky Roméa Dallairea, kanadského veliteľa misie UNAMIR v rokoch 1993 - 1994, ktoré publikoval pod názvom *Potriasť si ruku z diablom: Zlyhanie ľudskosti v Rwande* (*Shake hand with the Devil: Failure of Humanity in Rwanda*). Ďalšou knihou spomienok je dielo Paula Rusesabaginu, vtedajšieho riaditeľa hotela v Kigali, známeho záchranou 1268 ľudí pred istou smrťou tým, že im poskytol v hoteli útočisko, s názvom *Obyčajný človek* (*Ordinary man*). Do tretice spomeniem knihu britskej novinárky Lindy Melvernovej *Rwanda – Genocída a účasť západného sveta*, ktorá je jednou z najlepších syntéz poznatkov k tejto problematike.

Dôvod pre nízky záujem o výskum tejto problematiky môže byť, že ide o udalosť pomerne nedávnu, ale môže byť aj ten istý prečo ani medzinárodné spoločenstvo nejavilo ochotu zasiahnuť v čase genocídy a tak znížiť počet obetí – Rwanda je krajina bez strategického významu. Pritom ide o udalosť, ktorá sa stala relatívne nedávno a išlo o tragédiu obrovských rozmerov.

V tejto práci by som chcel predstaviť rôzne teórie o pôvode členenia Rwandánov na Hutuov a Tutsiov, načrtnúť historický vývoj ich nenávisti voči sebe, ktorý vústil do genocídy, a zhodnotiť podiel viny veľmocí a medzinárodného spoločenstva na tejto tragédii.

Rwanda sa radí k rozlohou menším krajinám v centrálnej Afrike. Rozprestiera sa na ploche približne dvakrát menšej než je Slovensko. Počtom obyvateľov okolo deväť miliónov ide o najhustejšie obývanú krajinu afrického kontinentu. Podobne, ako má Fínsko prezývku krajina tisícich jazier, Rwanda je označovaná

za krajinu tisícich vrchov. Nachádza sa v nadmorskej výške 1 500 – 4 500 metrov, z tohto dôvodu sa jej prisúdil aj ďalší prívlastok – „Tibet Afriky“.

Genocída v Rwande z roku 1994 sa radí počtom obetí (väčšina odhadov sa pohybuje pri počte okolo 800 000 obetí) v rebríčku genocíd na jedno z popredných miest v dejinách ľudstva. Prvenstvo jej patrí v rýchlosti, s akou sa udiala. Uvedený počet bol dosiahnutý v priebehu troch mesiacov. V prepočte to znamená, že každých desať sekúnd bol v krajine jeden človek rozsekaný na kusy mačetou či motykou, zasypaný kameňmi zaživa či zastrelený. Tehotným ženám sa rozrezávali bruchá, vyberali z nich nenarodené deti a kopalo sa do nich ako do futbalovej lopty. Malým deťom vrahovia rozdupali hlavy nohami.

Charakteristickou črtou teda bolo, že veľká časť obetí nebola zabitá použitím moderných (strelných) zbraní, ale spôsobom, pri ktorom boli vrah a obeť v bezprostrednom kontakte. Zabíjajúcimi boli nielen vycvičení vojaci, ale aj zmanipulovaná masa ľudí. Iste, nenávisť medzi Hutuami a Tutsiami má svoj pôvod v minulosti, zabíjanie však bolo sprevádzané a podnecované aj intenzívnou systematickou manipuláciou, a to najmä prostredníctvom tlače a rozhlasu.

Ďalším závažným aspektom, na ktorý chcem v práci poukázať, je, že sa uvedené udalosti odohrali s vedomím veľmocí, akými sú Spojené štáty americké či Francúzsko. Informácie na konci dvadsiateho storočia cestovali svetom veľkou rýchlosťou a celý svet vedel o tom, čo sa deje v Rwande. Napriek tomu nikto nezasiahol a neukončil nezmyselné vraždenie. Podiel veľmocí ako aj Organizácie spojených národov na genocíde v Rwande sa pokúsim zhodnotiť v poslednej časti práce.

1 Pôvod členenia Rwand'anov na Hutuov a Tutsiov

O raných dejinách afrického kontinentu pred obdobím kolonializmu sa nám nezachovalo veľa spoľahlivých prameňov. Rwanda nie je výnimkou. Väčšina toho, čo vieme o pôvode jej obyvateľov a ich členení na jednotlivé etnické skupiny, sú len vedecké domnienky či informácie, ktoré sa nám zachovali ústnym podaním. Nie je napríklad presne jasné, či členenie Rwand'anov na Hutuov a Tutsiov má vedecký historický podklad (či už na etnickom alebo statusovom princípe) alebo ide len o neoverenú teóriu európskych objaviteľov z devätnásteho storočia, ktorú si následne osvojili kolonizátori.

1.1 Teória rozdielnosti etnicity

Pôvodní obyvatelia dnešného územia Rwandy mali byť **Twaovia**. Dnes tvoria iba približne jedno percento obyvateľstva a nemajú väčší význam z politického hľadiska. Ide o pygmejov, čím sa označujú ľudia žijúci v rovníkových dažďových lesoch, živiaci sa lovom zvierat a zberom plodín. Charakteristická je pre nich nízka telesná výška – v priemere menej ako poldruha metra.

Približne na začiatku druhého tisícročia prišli zo západu (z územia dnešného Čadu) do krajiny **Hutuovia**, podmnožina veľkej skupiny afrických národov s názvom Bantu, a podmanili si Twaov. V súčasnosti tvoria asi 85 percent obyvateľov Rwandy.

O **Tutsioch** sa zas hovorí, že prišli v dvanástom až pätnástom storočí zo severu z údolia Nílu, a tí si zas podmanili Hutuov. Oblasť potom ostala pod správou tutsijských kráľov do roku 1959, keď došlo k povstaniu Hutuov, ktorí sa následne dostali k moci.

1.2 Teória rozdielnosti na základe statusu

Niektorí historici sa zase domnievajú, a táto teória je najpravdepodobnejšia, že členenie na uvedené skupiny nemusí mať pôvod v etnických rozdieloch – nakoľko Hutuovia a Tutsiovia sú si príbuzní jazykovo (hovorí rovnakým jazykom **kinyarwanda**) aj kultúrne (majú podobné zvyky) a podľa vonkajších fyzických znakov ich nemožno rozoznať – ale v rozdieloch súvisiacich s ich

sociálnym a majetkovým postavením. Tutsiovia boli niečo ako u nás vplyvní zemaná, len sa ich bohatstvo nemeralo veľkosťou pozemkov, ktoré vlastnili, ale veľkosťou ich stáda. To znamená, že ak niekto nadobudol určité množstvo dobytky, mohol sa stať Tutsiom. Naopak, ak niekto prešiel k poľnohospodárstvu, stal sa Hutuom.

1.3 Teória nadradenosti a podradenosti

Nech je pravda o pôvode Hutuov a Tutsiov akákoľvek, tieto dve skupiny obyvateľstva spolunažívali spolu relatívne pokojne až do času, kedy belgickí kolonizátori začali uplatňovať ideu nadradenosti jednej a menejcennosti druhej rasy podľa teórie **Johna Hanninga Spekea** (1827 – 1864), britského cestovateľa z devätnásteho storočia. Afriku, ktorá bola pre Európanov neznámym kontinentom, sa niektorí európski cestovatelia – medzi nimi aj Speke – podujali prebádať. Spekeovým cieľom bolo preskúmať oblasť centrálnej Afriky (oblasť Veľkých jazier) a vypátrať prameň rieky Níl. Hovorí sa o ňom, že je prvým belochom, ktorý zazrel najväčšie jazero Afriky, ktoré pomenoval podľa vtedajšej britskej kráľovnej Viktórie – Viktóriino jazero. Po návrate zo svojej cesty zhrnul svoje poznatky a teórie v diele s názvom *Journal of the Discovery of the Source of the Nile* (O objavení prameňa rieky Níl, 1863)³. Zaoberal sa v ňom nielen svojimi zemepisnými objavmi, ale aj opisom národov, ktoré stretol počas ciest. Písal jednak o ich pôvode, jednak o ich fyzických znakoch. Pri popisoch pôvodu národa uvádzal vymyslené spojenia s biblickými príbehmi.

Tutsiovia⁴ boli pastiermi dobytky. Ich bohatstvo sa meralo jeho počtom. Mali vraj vznešený pôvod a do oblasti prišli zo severovýchodnej Afriky resp. Blízkeho východu. Boli vyšší, mali bledšiu pokožku a dlhšie nosy. Naopak, Hutuovia boli potomkami Noemovho syna Chama, ktorý podľa Starého Zákona spáchal hriech, keď sa pozeral na svojho spiaceho nahého otca opitého vínom.⁵ Ten za to preklial jeho potomkov a preto majú Hutuovia menejcenný pôvod.

---

³ Dielo je dostupné na viacerých internetových stránkach, napr. <http://www.wollamshram.ca/1001/Speke/nile.htm>. (24. septembra 2009)

⁴ Speke používa pre Tutsiov vo svojom diele označenie *Wahuma*.

⁵ Porov.: Gn 9, 21.

Mali byť nižší, mať tmavšiu pokožku, široké pery a hrubý sploštený nos. Toto členenie, resp. idea nadradenosti jedného národa a menejcennosti druhého mala neskôr katastrofálne následky, keď si ju osvojili belgickí kolonizátori a podľa nej si zvolili zástupcov nadradenej rasy – Tutsiov – ako pomocníkov pri správe svojej kolónie, a tak rozoštvávali proti sebe dve skupiny ľudí, ktoré dovtedy relatívne pokojne spolunaživali.

Uvedená teória sa označuje ako **chamitská teória** (Hamitic theory). Aj keď pojem chamitský je odvodený z mena Noemovho syna Chama, v 19. storočí dostal nový význam a v súčasnosti označuje paradoxne nie pôvodné obyvateľstvo Afriky (ktoré malo byť Chamovým potomstvom, ako sme popísali vyššie, a preto prekliate a podradené) ale chamitskú rasu (pochádzajúcu zo severovýchodu Afriky, Afrického rohu a územia dnešného Jemenu), ktorá je nadriadená pôvodnému africkému obyvateľstvu.

2 Koloniálna éra

Od spomínaného príchodu Tutsiov do oblasti mali títo tvoriť vládnuću vrstvu, z ktorej pochádzali aj králi (z dynastie mwami), pod ktorých správou bolo územie Rwandy od pätnásteho storočia do roku 1962, kedy bol zosadený **Kigeli V.** (*vyslov kidželi*, nar. 1936). Krajina bola pre svoje zemepisné pomery pomerne izolovaná a netrpela nájazdmi nepriateľských kmeňov či otrokárov. Preto sa aj problém otrokárstva Rwandy v minulosti nedotýkal tak ako iných afrických krajín.

V dňoch 15.11.1884 až 26.2.1885 sa v Berlíne pod záštitou nemeckého kancelára Otta von Bismarcka konala konferencia, na ktorej sa rozhodovalo o rozdelení kontinentu medzi koloniálne veľmoci. Často si delili územie na mape pravítkom, neberúc pri tom do úvahy národnostné či prírodné pomery. Veľakrát sa stalo, že príslušníci jedného národa sa zrazu ocitli v dvoch štátoch alebo sa utvoril štátny útvar zahŕňajúci viacero národov. Táto skutočnosť je ešte aj teraz, dávno po získaní nezávislosti, príčinou etnického napätia, ba dokonca občianskych vojen.

2.1 Rwanda nemeckou kolóniou

Územie Rwandy a Urundi boli dve samostatné kráľovstvá, keď sa spoločne stali po Berlínskej konferencii nemeckými kolóniami. Táto príslušnosť Nemeckej východnej Afrike bola viac-menej formálna, pričom väčšina Rwand'anov o nej ani netušila. Nemci o svoju kolóniu priveľmi nestáli. Prvým Nemcom, ktorý navštívil územie Rwandy, bol až roku 1894 – desať rokov po Berlínskej konferencii – nemecký dôstojník a cestovateľ G. A. von Götzen. Koncom mája ho prijal kráľ Kigeli IV. a toto stretnutie sa považuje za prvý kontakt medzi Nemcami a miestnymi obyvateľmi.

Roku 1897 odovzdal kapitán **Hans von Ramsay** (1862 – 1940) kráľovi Yuhi IV. Musingovi cisársky ochranný list, čím bol pre Nemcov položený právny základ pre vládu Nemecka v Rwande. Roku 1898/1899 boli zriadené nemecké vojenské základne na juhu v Shangí a na severe v Gisenyi.

Nemci uplatňovali systém tzv. nepriameho vládnutia. Nemecko malo v krajine na panovníckom dvore stáleho zástupcu, tzv. rezidenta. Rezidentovou úlohou nebolo zasahovať do samotnej správy krajiny, ale v súlade so systémom nepriameho vládnutia byť poradcom a kontrolovať miestneho panovníka a zastupovať nemecké záujmy voči miestnemu obyvateľstvu. Prvým nemeckým rezidentom v Rwande bol v rokoch 1908 - 1914 **Richard Kandt** (1867 – 1918), o ktorom sa hovorí, že mal skutočný záujem na dobre obyvateľstva a nie na jeho vykorisťovaní. Kandt založil roku 1907 mesto Kigali, ktoré sa neskôr stalo hlavným mestom. V dome, v ktorom žil, je zriadené prírodovedné múzeum.

2.2 Rwanda belgickou kolóniou

Územie bolo už počas prvej svetovej vojny dobyté belgickým vojskom z Belgického Konga roku 1916. Nemecko bolo po 1. svetovej vojne vyhlásené Versaillskou mierovou zmluvou podpísanou 28. júna 1919 za vinníka prvej svetovej vojny a ako dôsledok sa muselo, okrem iných sankcií, vzdať všetkých svojich kolónií. V uvedenej zmluve sa taktiež stanovilo, že územia Rwandy a Urundi sa stanú mandátnym územím Spoločnosti národov pod správou

Belgicka. Versaillská mierová zmluva rozdelila Nemeckú východnú Afriku na Tanganiku, ktorá bola prisúdená Veľkej Británii, a Belgickom okupované východoafrické územia (Belgian Occupied East African Territories). Táto oblasť sa stala Rwanda-Urundi roku 1924, keď Spoločnosť národov vydala Belgicku oficiálne mandát (League of Nations Mandate) na správu tohto územia. (Mandát bol vydaný 20. júla 1922 a oficiálne prijatý belgickým parlamentom o vyše dva roky neskôr 20. októbra 1924.)

Belgickania sa o svoju kolóniu zaujímali viac ako kedysi Nemci. Aby ju mohli efektívne spravovať – to znamená s čo najmenším počtom úradníkov – zvolili si, osvojac si spomínanú teóriu Johna Hanninga Spekea o nadradenosti Tutsiov, práve túto skupinu Rwand'ánov ako pomocníkov pri správe svojej kolónie. Tutsiovia sa tejto úlohy radi zhostili a pracovali ako dozorcovia nad Hutuami, ktorí vykonávali väčšinu prác. V školách a kostoloch sa neprestajne hovorilo o ich nadradenosti. Tutsiovia mali prístup k vzdelaniu a lepším pracovným príležitostiam. Začala sa systematická diskriminácia Hutuov vo všetkých oblastiach spoločenského života. Tu niekde treba hľadať začiatky výraznejšej nenávisťi medzi oboma skupinami.

V tridsiatych rokoch minulého storočia (1933 – 1934) prišli z Bruselu do krajiny pseudoodborníci na etnické záležitosti. Merali obyvateľom nosy či iné fyzické znaky a počítali ich kravy, aby ich následne začlenili do jednej zo skupín – Tutsiovia alebo Hutuovia. Každý Rwand'an dostal preukaz, v ktorom bola zaznačená jeho príslušnosť k jednej z dvoch uvedených skupín. Neskôr už nebolo možné túto príslušnosť zmeniť. Dieťa pochádzajúce zo zmiešaného manželstva, akých bolo a je v Rwande mnoho, malo príslušnosť podľa svojho otca.

Po druhej svetovej vojne sa stala Organizácia spojených národov nástupkyňou Spoločnosti národov. Mandátne územia boli nahradené poručenskými územiami (UN trust territory). Ruanda-Urundi sa stalo roku 1946 poručenským územím OSN pod správou Belgicka. Podľa dvanástej kapitoly Charty Spojených národov mal systém poručenských území slúžiť okrem zaistenia svetového

mieru predovšetkým podpore týchto zaostalých oblastí a ich postupnému rozvoju až k ich nezávislosti.

Už roku 1900 prišli do krajiny misionári Bieli otcovia. Prví Rwandskí kňazi boli vysvätení roku 1917. V priebehu Belgickej kolonizácie došlo k intenzívnejšej kristianizácii krajiny, ktorá vyústila do toho, že dnes tvoria 57 % obyvateľstva katolíci (okolo 37 % sú protestanti). Z dôvodu etnických konfliktov Cirkev bola často podozrievaná, že uprednostňuje niektorú z etnických skupín.

Roku 1933 Belgičania zosadili kráľa Yuhio IV. a dosadili namiesto neho jeho syna Mutaru III. Dôvodom bola okrem iného jeho nechota dať sa pokrstiť. Roku 1943 sa kráľ Mutara III. (1912 – 1959) stal prvým tutsijským monarchom, ktorý konvertoval na katolícku vieru. Aj náboženstvo prispelo k tomu, že v päťdesiatych rokoch, ku koncu belgickej nadvlády, nastal obrat v uprednostňovaní Tutsiov. Postupne dochádzalo k akceptácii početnej prevahy Hutuov.

V marci 1957 napísal neskorší prvý prezident Rwandskej republiky **Gregoire Kayibanda** (1924 – 1976) **Hutuský manifest**, v ktorom kritizoval monopol moci Tutsiov. Požadoval zachovanie belgickej nadvlády, pokiaľ nebudú Hutuovia pripravení mať vplyv na politické dianie.

Roku 1959 sa kráľ **Mutara III.** (1912 – 1959) pripravoval na cestu do OSN, aby žiadal nezávislosť krajiny. Zomrel 25. júla 1959 za dosiaľ nevyjasnených okolností, keď dostával injekciu od svojho belgického lekára počas pobytu v meste Bujumbura (Urundi, dnes Burundi), kde bol na rozhovoroch s Belgičanmi. Tutsijská elita mala obavy o zachovanie monarchie, preto rýchlo vymenovala za jeho nástupcu **Kigeliho V.** Táto udalosť je známa ako **Mwimský štátny prevrat** (coup d'état de Mwima; Mwima bol vrch, na ktorom sa vymenovanie uskutočnilo). Ten nastúpil na trón proti vôli Hutuov, ktorí chceli, aby sa Rwanda stala republikou. Zazlievali Belgičanom, že pristali na jeho vymenovanie.

V auguste založil Prosper Bwanakweli Rwandskú národnú úniu - **UNAR** (Union Nationale Rwandaise) s cieľom potvrdiť nadradenosť Tutsiov, zaviesť

konštitučnú monarchiu pod dedičnou vládou tutsijských panovníkov a získať nezávislosť od Belgicka. UNAR bola silne podporovaná Kigelim V.

Pod vedením Kayibandu v tom istom roku vznikla Strana za emancipáciu Hutuov – **PARMEHUTU** (Parti du Mouvement de l'Emancipation Hutu, neskôr premenovaná na MDR-Parmehutu - Mouvement démocratique republicain Parmehutu) s cieľom stať sa strane utláčaných Hutuov, zrušiť feudálny systém a zaviesť republiku.

Koncom roka vypukli po vzájomných útokoch na predstaviteľov strán UNAR a PARMEHUTU v krajine nepokoje. Tutsiovia, ktorí postupne strácali moc, sa pokúsili siahnuť Grégoirovi Kayibandovi na život, taktiež napadli hutuského politika Dominiquea Mbonyumutwau. Chýry o údajnej Mbonyumutwauovej smrti mali za následok vypuknutie mohutnej reakcie proti Tutsiom, známej ako „vietor skazy“ resp. sociálna revolúcia. Hutuovia vraždili Tutsiov a pálili ich domy.

Prvýkrát v histórii došlo systematickému vyvražďovaniu na etnickom princípe. 100 000 Tutsiov utieklo do susedného Konga resp. Ugandy. Medzi utečencami bol aj súčasný prezident Rwandy Paul Kagame (ešte ako malé dieťa). Tieto udalosti vošli do dejín pod označením **povstanie Hutuov**. Začiatkom roka 1961 došlo k vyhláseniu republiky. Dominique Mbonyumutwa zastával úrad prezidenta bezprostredne po vyhlásení republiky a zrušení monarchie, a to od 28. januára 1961 do 26. októbra 1961.

25. septembra 1961 sa konali parlamentné voľby, ktoré vyhrala PARMEHUTU so 77,7 % hlasov, UNAR získala 16,8 % hlasov. V referende, ktoré sa konalo v ten istý deň, Rwandania odpovedali na otázky, či má Rwanda zostať monarchiou a Kigeli V. kráľom. Necelých 80 % voličov odpovedalo NIE a vyše 20 % voličov ÁNO.⁶ Toto rozdelenie odpovedí zodpovedalo rozdeleniu Rwandánov na Hutuov a Tutsiov. PARMEHUTU zosadila kráľa Kigeliho V., ktorý odišiel do exilu, kde žije doteraz a vyvíja aktivity pre znovunastolenie monarchie. Bola schválená nová vlajka Rwandy: červeno-žlto-zelená trikolóra s písmenom R v strede.

---

⁶ <http://africanelections.tripod.com/rw.html> (17. septembra 2009)

1. júla 1962 získalo územie Rwanda-Urundi oficiálne **nezávislosť** od Belgicka a vznikli dva nezávislé štáty Rwanda a Burundi. Rwanda sa stala republikou, na ktorej čele stál prezident a v ktorej mala dominanciu jedna politická strana. Prezidentom sa 26. októbra 1961 stal Grégoire Kayibanda. Belgičania opustili krajinu.

3 Rwanda nezávislým štátom

V krajine mali po získaní nezávislosti dominanciu Hutuovia. Minulosť, počas ktorej bola krajina kráľovstvom pod vládou tutsijských kráľov, sa zavrchovala ako temné obdobie. Rok po získaní nezávislosti sa Tutsiovia, ktorí boli nútení utiecť do exilu počas revolúcie Hutuov, neúspešne pokúsili o znovunastolenie pôvodných pomerov. Odpoveďou bolo krvavé zakročenie proti Tutsiom, ktorí ešte ostali v krajine. Tutsiovia boli prenasledovaní, ich politické strany – napríklad spomínaná UNAR – zakázané a ich predstavitelia popravení.

3.1 Diktatúra pod vedením Juvénala Habyarimanu

Roku 1972 Hutuovia zorganizovali v Burundi (južný sused Rwandy) povstanie. Reakcia zo strany vládncich Tutsiov bola tvrdá a pri potlačení povstania bolo zabitých okolo 150 000 Hutuov, niektorí uvádzajú počet obetí 200 000. Tieto udalosti vošli do dejín ako Burundská genocída. Veľa Hutuov sa stalo utečencami a snažili sa nájsť útočisko v Rwande. Nastali sociálne nepokoje. V tejto situácii **Juvénal Habyarimana** (vyslov žüvenal abjarimana, 1937 – 1994), dovtedajší minister obrany, 5. júla 1973 zvrhol Grégoira Kayibandu a dostal sa k moci. Kayibandova PARMEHUTU bola rozpustená a Rwanda zostala krajinou jednej politickej strany – tentokrát **Národného revolučného hnutia pre rozvoj** (MRND, Mouvement révolutionnaire national pour le développement, vznik roku 1974, roku 1993 bolo hnutie premenované na Mouvement républicain national pour la démocratie et le développement) nového prezidenta Habyarimanu. Vo voľbách v rokoch 1978, 1983 a 1988 bol Habyarimana znovu zvolený do funkcie prezidenta krajiny. Koncom osemdesiatych rokov začal však narastať tlak verejnosti, aby sa uskutočnili

politické reformy. V júli 1990 ohlásil Habyarimana úmysel zmeniť systém, v ktorom dominovala jedna politická sila, na demokraciu so zastúpením viacerých politických strán.

3.2 Formovanie Rwandského vlasteneckého frontu v exile

Roku 1979 sa z Tutsiov žijúcich v exile v Ugande (severný sused Rwandy) sformovala Rwandská aliancia pre národnú jednotu (Rwandese Alliance for National Unity, RANU). Keď o rok neskôr došlo v Ugande k občianskej vojne, pridali sa na stranu Yoweriho Museveniho, ktorý bojoval proti svojmu politickému oponentovi Miltonovi Obotemu, ktorý údajne zmanipuloval voľby roku 1980. Keď došlo 1986 k ukončeniu občianskej vojny a prezidentom Ugandy sa stal práve **Yoweri Museveni** (nar. 1944; ktorý je prezidentom dodnes), uskutočnili sa opatrenia, ktoré uľahčili získať rwandským exilantom ugandské štátne občianstvo.

V decembri roku 1987 sa rwandská aliancia pre národnú jednotu premenovala na **Rwandský vlastenecký front** (Rwandan Patriotic Front, RPF). Niektorí sa domnievajú, že angažovanie sa RANU na strane Museveniho bolo súčasťou plánovaného procesu získať určité postavenie v ugandskej armáde, čo by im následne malo uľahčiť inváziu do Rwandy. Významnými členmi Rwandského vlasteneckého frontu boli jeho veliteľ generálmajor **Fred Rwigema** (1957 – 1990) a **Paul Kagame** (nar. 1957), terajší prezident Rwandy.

3.3 Invázia RPF do Rwandy a rwandská občianska vojna

Situácia sa vyostрила roku 1990, kedy došlo k invázii jednotiek RPF na územie Rwandy. Konflikt sa označuje ako **Rwandská občianska vojna**. Rwandská občianska vojna trvala od invázie RPF na územie Rwandy začiatkom októbra 1990 a skončila sa podpísaním zmlúv v meste Arusha v severnej Tanzánii dňa 4. augusta 1993 (Arusha Accords). Rok 1990 bol v oblasti rokom ekonomickej recesie, nedostatku potravín a poklesu ceny kávy. Spočiatku boli členovia Rwandského vlasteneckého frontu v Ugande akceptovaní; Fred Rwigema sa dokonca stal zástupcom ministra obrany. Nakoniec bol však z tohto postu odvolaný a bola prijatá legislatíva obmedzujúca tých, ktorí neboli ugandskými

štátnymi príslušníkmi. Bolo im napríklad zakázané vlastníť pozemky. Týkalo sa to, samozrejme, aj rwandských exilantov. Bolo to jedným z faktorov, ktorý ich ťahal späť do vlasti. Žiadali právo môcť sa vrátiť do vlasti ako aj uznanie svojho rwandského občianstva. Habyarimana urobil určité ústupky a prisľúbil vyjednávania, keď však neprebíhali dostatočne rýchlo, zástupcovia Rwandského vlasteneckého frontu sa rozhodli 1. októbra 1990 uskutočniť **inváziu do Rwandy**.

Hoci účastníci invázie boli dobre vycvičení a skúsení (bojovali na strane Museveniho v ugandskej občianskej vojne), prvú fázu invázie možno zhodnotiť ako neúspešnú. Invázia sa začala útokom asi päťdesiatich rebelov na rwandské pohraničné jednotky. Fred Rwigema bol už 3. októbra 1990 zavraždený. Tutsiovia žijúci v Rwande boli označení za spojencov RPF (inyenzi - švábi) a vláda proti nim rázne zasiahla. 4. októbra 1990 vláda zorganizovala fingovaný útok na Kigali, ktorý mal za cieľ zastrašiť obyvateľov hlavného mesta, odradiť ich od podpory RPF a podporiť udávanie Tutsiov, ktorí sympatizovali s RPF. Zair a Francúzsko dokonca vyslali svojmu spojencovi – rwandskej vláde – vojenskú pomoc.

Dňa 19. decembra 1990 zhodnotili francúzsky, belgický a nemecký veľvyslanec, ako aj zástupcovia Európskej únie v Rwande situáciu takto: *„Rýchle zhoršenie vzťahov medzi oboma etnickými skupinami, Hutuami a Tutsiami, prináša bezprostredné riziko strašných dôsledkov pre Rwandu a celý región“*⁷.

Paul Kagame sa nachádzal v čase invázie v Spojených štátoch amerických, kde sa zúčastňoval školenia na United States Army Command and General Staff College. Keď vládne jednotky začali protiofenzívu a rebelom bolo jasné, že nemajú dostatočné vybavenie čeliť im, kontaktovali rebeli Kagameho a ten sa vrátil späť do Rwandy. Začal ihneď s reorganizáciou jednotiek. Presunul sa so svojimi jednotkami do Virungských vrchov (Virunga Mountains), kde sa okrem iného uskutočňoval nábor nových členov. Počet bojovníkov RPF rástol z 5000

---

⁷ MELVERN, Linda. Ruanda. Der Völkermord und die Beteiligung der westlichen Welt. Kreutlzlingen/München: Heinrich Hugendubel Verlag 2004, s. 26.

mužov roku 1992, na 12 000 roku 1991 až na 25 000 mužov v čase genocídy roku 1994. Kagame zaviedol novú taktiku boja – partizánsku vojnu na severe krajiny (tento spôsob boja je taktiež označovaný ako querilla, ide o spôsob boja, kedy sa bojovníci vyhýbajú väčším bitkám a uskutočňujú prepadové akcie v menších skupinách). Začiatok druhej vlny bojov po invázii predstavuje útok na väzenia v Ruhengeri dňa 21. januára 1991, pri ktorom bolo oslobodených viacero politických väzňov a povstalci získali zbrane.

Počas nasledujúcich mesiacov dochádzalo k útokom na oboch stranách ale aj k viacerým pokusom uzavrieť prímerie, no toto sa podarilo až v lete roku 1993, kedy došlo v Arushe k podpisu zmlúv o prímerí (**Arusha Accords**). Rokovania, ktorých výsledkom bolo podpísanie týchto zmlúv, trvali vyše roka (rozhovory sa začali 12. júla 1992). V uvedených zmluvách bolo dohodnuté, že sa Rwanda zmení na parlamentnú demokraciu, výrazne sa znížia prezidentove právomoci. Mala vzniknúť nová armáda národnej jednoty, ktorú mala zo 60 % dosadiť vláda a zo 40 % RPF a mala mať 19 000 vojakov. Veliteľské pozície mali byť obsadené paritne.

3.4 Misie OSN

V marci roku 1993 Organizácia spojených národov zriadila misiu **UNOMUR** (United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda; Pozorovateľská misia Organizácie spojených národov pre Ugandu-Rwandu). Misia bola zriadená na podnet Rwandy, ktorá obviňovala Ugandu z podpory RPF, ako aj samotnej Ugandy, ktorá toto dementovala. Obe krajiny napísali prezidentovi Bezpečnostnej rade OSN list, v ktorom žiadali o vyslanie pozorovateľov. Na jej čele stál od začiatku generálmajor Roméo Dallaire. Cieľom misie bolo kontrolovať hranicu medzi Ugandou a Rwandou a zaistiť, že cez ňu neprechádza žiadna vojenská pomoc.

OSN zvažovala vyslanie ďalšej misie, tentokrát mierovej s cieľom zabezpečiť dodržiavanie zmlúv z Arushy. Dňa 3. októbra 1993, dva dni pred schválením tejto misie, sa však v Somálsku odohrala udalosť, ktorá mala vplyv na postoj USA k tejto misii. V Somálsku, krajine zmietanej úplným chaosom, bola už od roku 1992 činná mierová misia OSN. Miestni ozbrojenci bránili prístupu ľudí

k humanitárnej pomoci. V júni 1993 miestni náčelníci zabili 23 pakistanských vojakov mierovej misie, keď vykonávali dozor nad zbraňami. Keď chceli vojaci OSN zadržať zodpovedných za túto akciu, zahynulo v Mogadiše (hlavné mesto Somálska) 18 amerických vojakov. Následne vypukol spor medzi USA a OSN o zodpovednosti za túto tragédiu. Udalosť mala za následok zdržanlivosť USA pri účasti v misiách OSN. O dva dni neskôr 5. októbra 1993 síce Bezpečnostná rada OSN nakoniec schválila rezolúciou č. 872/1993 vyslanie misie **UNAMIR** do Rwandy (United Nations Assistance Mission for Rwanda, Misia pomoci OSN pre Rwandu), no bolo to bez účasti USA.

3.5 Plánovanie genocídy

Do obdobia rwandskej občianskej vojny spadajú aj počiatky plánovania genocídy. Počas tejto vojny sa vojenski dôstojníci rwandskej armády stretávali, aby určili ďalší postup. Vyformovali sa dve skupiny – radikálne a umiernené krídlo. Jedno z najdôležitejších stretnutí sa uskutočnilo v Kigali dňa 4. decembra 1991 a zišlo sa na ňom viac než 100 dôstojníkov. Na stretnutí bol prítomný aj najvyšší veliteľ rwandskej armády – prezident Habyarimana. Výsledkom rokovania bolo uznesenie o zriadení komisie, ktorej členmi mali byť zástupcovia radikálneho aj umierneného krídla a ktorá mala vyvinúť stratégiu, ako by sa dala vyhrať vojna. Celý text výslednej správy nie je známy. Známy je však tento úryvok, ktorý definuje Tutsiov ako hlavného nepriateľa: *„Hlavným nepriateľom sú extrémistickí Tutsiovia, tak doma ako v zahraničí, ktorí prahnú po svojej niekdajšej moci a ktorí nikdy neuznali a ani neuznajú výsledky sociálnej revolúcie z roku 1959, a chcú svoju moc všetkými prostriedkami, a to aj s použitím zbraní, získať späť. Komplicom nepriateľa je každý, kto nepriateľa podporuje.“*⁸

Uvedená správa hrala významnú rolu pri tom, aby si extrémisti mohli zdôvodniť svoje rasistické presvedčenie proti Tutsiom. Väčšina plánovacích stretnutí ohľadom genocídy sa konala v kanceláriách armády. Podľa neskorších výpovedí očitých svedkov pred **Medzinárodným trestným tribunálom pre Rwandu** (International Criminal Tribunal for Rwanda – ICTR) sa na stretnutiach

---

⁸ MELVERN, ref. 7, s. 34.

otvorene hovorilo ako o možnom riešení konfliktu o vyhubení Tutsiov. Tak mal napríklad plukovník Théoneste Bagosora pri jednom s takýchto stretnutí povedať, že vlastní informácie, podľa ktorých členovia RPF majú v úmysle vraždiť Hutuov a – aby sa tomuto predišlo – treba vyhubiť Tutsiov.⁹

Iný svedok pred tribunálom povedal: „*Hovorili úplne pokojne o vyhubení Tutsiov. Rozhovory boli predovšetkým o tom, ako by sa dalo zabrániť nepriateľským akciám... a vraždeniu Hutuov Tutsiami. Aby sa toto dosiahlo, treba vyhubiť Tutsiov.*“¹⁰

3.6 Interahamwe

Počas občianskej vojny sa násilie stalo bežným prostriedkom politického boja. Politické strany zakladali skupiny mladých mužov, ktorých úlohou bolo získať prívržencov pre ich stranu, keď bolo treba aj násilím. Koncom roka 1991 si založila takúto skupinu aj Habyarimanaova MRND, ktorá mala zohrať významnú úlohu pri vykonávaní vraždenia počas nastávajúcej genocídy. Interahamwe pozostávala z mladých hutuských mužov. Dostala meno **interahamwe**, čo v jazyku kinyarwanda znamená „tí, ktorí bojujú spolu“. Skupina bola lepšie organizovaná ako podobné skupiny iných politických strán. Mala jasne definovanú organizačnú štruktúru s rôznymi výbormi, ktoré pokrývali spoločenské a právne témy a venovali sa propagande. Členovia interahamwe museli platiť členské príspevky.

Členovia Interahamwe dostávali vojenské vzdelanie – učili ich ako narábať so zbraňami, výbušninou a ako rýchlo zabíjať. Prvé správy o tom, že sa interahamwe podieľalo na vraždení Tutsiov pochádzajú z novembra 1991. Masakre sa odohrali v lokalite Murambi východne od Kigali. V marci 1992 došlo k ďalším incidentom, tentokrát v Bugesere na juhovýchode krajiny – regióne s najväčším podielom tutsijského obyvateľstva v krajine.

---

⁹ MELVERN, ref. 7, s. 35.

¹⁰ MELVERN, ref. 7, s. 35.

3.7 *Radio Télévision Libre des Mille Collines (RTLM), Kangura*

Radio Télévision Libre des Mille Collines (RTLM) začalo vysielat' 8. júla 1993. V preklade názov rádia znamená Slobodné rádio a televízia tisícich vrchov (ako som spomínal v úvode, Rwanda má prezývku krajina tisícich vrchov). Rádio šírilo intenzívnu propagandu nenávisti voči Tutsiom, umierneným Hutuom, Belgičanom ako aj predstaviteľom misie UNAMIR. Rádio hralo zásadnú rolu vo vytváraní atmosféry rasovej nenávisti, ktorá dovolila, aby nastala genocída.

RTLM bolo založené, aby ostro vystupovalo proti prebiehajúcim mierovým rokovaniam medzi prezidentom Habyarimanom, ktorého rodina podporovala jeho vysielanie, a RPF. Rádio sa stalo populárnym, pretože okrem iného ponúkalo vysielanie súčasnej hudby, a čoskoro si získalo poslucháčov medzi mladými ľuďmi, z ktorých sa robil nábor do interahamwe. Rádio svoje vysielanie stavalo na nenávisti a predsudkoch medzi Hutuami a Tutsiami. Rétorika hlásajúca nenávisť bola vysielaná popri populárnej hudbe či humore.

V januári 1994 rádio ostro vystúpilo proti Roméovi Dallairemu a hlásalo, že UNAMIR nedokázalo zabrániť zabitiu približne 50 osôb v demilitarizovanej zóne OSN.

Keď bolo 6. apríla 1994 zostrelené Habyarimanovo súkromné lietadlo, pridalo sa rádio na stranu tých, ktorí kritizovali tutsijských rebelov a začalo volať po „finálnej vojne“, aby boli Tutsiovia vyhubení. Heslom bolo „zotnite tie vysoké stromy“. Bola to narážka na stereotyp výzoru Tutsiov – vyšší vzrast (fyzické vlastnosti, ktoré sa im pripisujú, som popísal v sekcii o teóriách pôvodu členenia Rwand'anov na Hutuov a Tutsiov). Rádio počas genocídy neustále vyzývalo k vyhubeniu „švábov“. Vysielanie rádia sa skončilo 31. júla 1994.

Ďalším médiom, ktoré šírilo nenávisť voči Tutsiom a RPF, bol časopis Kangura, ktorých vychádzal približne každé dva týždne. Začiatok jeho vychádzania spadá do obdobia krátko po invázii Tutsiov do Rwandy roku 1990. Bolo sponzorované stranou MRND a spravodajskou agentúrou vlády. Názov časopisu v preklade znamená: „prebudiť ostatných“.

Šieste vydanie časopisu, ktoré vyšlo v decembri roku 1990, publikovalo „Desatoro hutuských príkazaní“, ktoré označili všetkých Hutuov, ktorí mali styky s Tutsiami, za zradcov. Ďalší článok hovoril, že Tutsiovia sú pripravení

na vojnu, ktorú „nikto neprežije“. Vydanie obsahovalo aj portrét vtedajšieho francúzskeho prezidenta Francois Mitterranda z nápisom: „V ťažkých časoch človek spozná, kto sú jeho skutoční priatelia.“

Kangura ďalej tvrdila, že niektorí z tých, ktorí o sebe hovoria, že sú Hutuami, sú v skutočnosti Tutsiovia, lebo im chýba zápal pre hutuskú vec, a že RPF začal a inváziou roku 1990 preto, aby obnovil tutsijskú monarchiu a zotročil Hutuov. Časopis taktiež naznačil, že existuje nebezpečenstvo pre prezidenta Habyarimanu a že RPF má zoznamy ľudí, ktorých plánujú zabiť po prevzatí moci.

4 Genocída

4.1 Zostrelenie lietadla

Lietadlo prezidenta Juvénala Habyarimanu, ktorý sa vracal z Tanzánie, bolo zostrelené večer 6. apríla 1994, keď sa pripravovalo pristáť na kigalskom letisku. Na palube bol okrem Habyarimanu burundský prezident Cyprien Ntaryamira (1955 – 1994), niekoľko burundských ministrov, osobný lekár rwandského prezidenta a iní. Lietadlo bolo zasiahnuté raketou zem – vzduch najprv do krídla a následne do chvosta. Následne trosky lietadla dopadli na prezidentský palác.

Napriek tomu, že táto udalosť mala niekoľko svedkov, dodnes nie je jasné, kto dal lietadlo zostreliť. Hutuovia, samozrejme, ihneď rozšírili, že lietadlo bolo zostrelené členmi RPF. Existujú však aj teórie, že lietadlo zostrelili samotní Hutuovia, aby mali zámienku postupovať proti RPF. Táto udalosť sa považuje za začiatok genocídy, nakoľko jej bezprostredným následkom bolo vypuknutie veľkých nepokojov a vraždenie jednotkami interahamwe. Zostrelenie mal za následok okamžité zintenzívnenie nenávisťnej protitutsijskej kampane rádiom RTLM.

4.2 Zavraždenie ministerskej predsedkyne a belgických vojakov

Po Habyarimanovej smrti sa ministerská predsedkyňa Agathe Uwilingiyimanaová (1953 – 1994) stala najvyšším ústavným činiteľom v krajine. V rozhovore pre Radio France sa bezprostredne po zostrelení lietadla

vyjadrila, že prípad bude okamžite vyšetrený. Keďže po tejto udalosti vypukli v krajine nové nepokoje, plánovala Uwilingiyimanaová na druhý deň v rozhlase prejav, ktorom chcela upokojiť obyvateľov. Dallaire vyslal skoro ráno k Uwilingiyimanaovej domu 10 belgických príslušníkov UNAMIRu, aby jej robili eskortu. Uwilingiyimanaovú už chránili jednak ghanskí príslušníci mierovej misie, jednak členovia prezidentskej gardy. Prezidentská garda neskôr prinútila zástupcov mierovej misie zložiť zbrane. Uwilingiyimanaová bola zavraždená a takisto všetci belgickí príslušníci mierovej misie. Tí, ktorí boli vyslaní, aby chránili Uwilingiyimanaovú, boli vykastrovaní, genitálie im boli napchaté do úst a následne boli zavraždení.¹¹

Táto udalosť podnietila belgickú vládu stiahnuť všetkých svojich vojakov z Rwandy. Belgicko oznámilo 12. apríla 1994 generálnemu sekretárovi Boutrosovi-Ghalimu, že sťahuje svojich vojakov z misie UNAMIR. 19. apríla 1994 opustili posledné belgické modré barety Kigali, o deň neskôr Rwandu. Skončilo sa angažovanie Belgicka v Rwande, čo bude neskôr predmetom veľkej kritiky.

4.3 Masakra v Gikonde

Masakra v Gikonde, časti Kigali, sa odohrala dňa 9. apríla 1994. Je jednou z najznámejších masakier, ktoré sa odohrali počas genocídy, nakoľko bolo prítomných veľa svedkov. V ten deň bolo zavraždených približne 110 Tutsiov. Tragickosť udalosti zvyšuje fakt, že sa toto zabíjanie odohralo v kostole.

Do kostola vstúpili členovia prezidentskej gardy s policajtmí a začali kontrolovať preukazy všetkých, ktorí boli prítomní v kostole. Kňaz, ktorý začal protestovať, a povedal vojakom, že ide o kresťanov, ktorí sa tu zhromaždili k svätej omši, dostal odpoveď, že kostol ukrýva inkotanyi (teda Tutsiov). Tým, ktorí sa preukázali ako Hutuovia, bolo rozkázané opustiť kostol. Jeden z hodnostárov prezidentskej gardy zakázal ostatným strieľať, aby nedošlo k zbytočnému míňaniu nábojov s tým, že o chvíľu dorazia členovia interahamwe a tí sú vyzbrojení mačetaami. Keď dorazili, začalo sa zabíjanie.

---

¹¹ VUJITY, Tvrško. Posledná cesta do pekla. Veľký Meder, Talentum 2007, s. 64.

Ľudom boli poodsekávané ruky, nohy či genitálie. Vie sa len o dvoch ľuďoch, že prežili túto masakru.

Udalosť mala dvoch svedkov – išlo od dvoch Poliakov, ktorí boli neozbrojenými členmi UNAMIRu – Jerzy Macyka a Ryszard Chudy. Počas vraždenia im držali pušky pri krku, aby nemohli zasiahnuť. Švajčiarsky veliteľ delegácie Červeného kríža Philippe Gaillard sprevádzal v ten deň svojich pomocníkov pri hľadaní preživších. Odhadol, že počet mŕtvych, ktorí boli zabití za posledné dva dni, činil okolo 10 000. Jednoznačne dospel k názoru, že ide o genocídu, teda o systematické zabíjanie istej skupiny ľudí na základe ich príslušnosti k určitej etnickej skupine.

Udalosť sa odohrala počas dňa, bez akejkol'vek snahy vrahov zamaskovať sa. Masakra sa odohrala pred očami pozorovateľov OSN a kňazov.

4.4 Výjavy z genocídy

Nasledujúca kapitola bude prevažne citáciou svedectiev, aby som dokumentoval, akú konkrétnu podobu malo zabíjanie počas genocídy a čo dokáže historická nenávisť a manipulačná kampaň spraviť s myslením homo sapiens. Najprv ide o úryvky z rozhovorov maďarského reportéra Tvrčka Vujityho s väzňami v jednej z rwandských väzníc, ktoré vyjadrujú udalosti z perspektívy vrahov: *„Aj tak mi neuveríte, pane, ale predstavte si, že som asi desať švábov (Tutsiov, pozn. JH) zaživa zdral z kože! Na temene a chrbte som mu rozrezal kožu, kým švába moji kamaráti chytili za ruky a za nohy a potom niekoľkými pohybmi som mu pomohol vyvliecť sa z plášt'a. Pred nami ležala mäsová plnka v tvare človeka a ešte chvíľu revala. Predstavte si šesťdesiat kíľ červeného, krvavého mäsa s vykúkajúcimi bielymi kosťami! To sa dalo urobiť hlavne so starými babami. Pri tých mladších mi takmer vyschol jazyk od námahy, kým sa mi podarilo stiahnuť kožený plášť. Ak sa tu-tam roztrhal, celé to už nestálo za nič. Keď som bol hotový, kožu som vyhodil na konár stromu, aby tam visela. Bolo to smiešne. Človek v ktorom nič nie je, iba vzduch. Slovom, na to si rád spomínam. Pravda, raz mi vynadali, lebo raz som pri takej akcii náhodou pichol jednému švábovi do čreva a vylial sa jeho obsah. Jeho smrad nám udrel do nosa. Za trest som švába musel odvliecť k rieke a hodiť ho do*

vody.“¹² Na inom mieste uvádza spomienky iného väzňa: „*Keď som videl, že môj syn si nevie rady s asi osemročným tutsijským dievčaťom, vytrhol som mu z ruky sekeru a zafal som švábovi do hrude. Potom keď som sekeru z nej vytiahol, išlo s ňou aj mäso a koža, aj srdce jej vyliezlo. Tam jej bilo, vonku. Ukázal som ho synovi, nech sleduje, kým neprestane biť, šváb vtedy prestane žiť. Ale dievča to ešte aspoň dve minúty vydržalo*“¹³.

Treba však uviesť, že sú na druhej strane aj takí vrahovia, ktorí si uvedomujú, čo vykonali, a nevedia sami pochopiť, ako mohli dostať do stavu, že boli schopní vraždiť.

Ako prebiehalo každodenné vraždenie dokumentuje aj nasledujúci úryvok, vyrozprávaný istým dievčaťom; úryvok dokumentuje vraždenie z perspektívy obeť: „*Mala som osem rokov, keď otec jedného dňa rozrušený prišiel domov. Nikdy som ho takého nevidela. Od strachu sa mu triasli ruky. Ale nepovedal, čo sa mu stalo, darmo sa ho mama vypytovala. Sadol si k stolu a hľadel pred seba. Matka nám povedala, aby sme si šli ľahnúť. Boli sme piati súrodenci, všetky dievčatá, ja som bola druhá najstaršia. Mali sme dve izby, ale v ten deň sme zostali spolu, tak nás vydesilo otcovo správanie. Potom neskoro večer naraz len zabúchal niekto na dvere. Počuli sme ako kričia: Otvor, ty hnusný štáb, lebo ti podpálime dom! Matka vošla k nám, čakajúc na smrť. Povedala, aby sme rýchlo vyliezli cez okno a išli k strýkovi, tam sa stretieme. Otec boli Tutsi, ale matka Hutu. Myslela si, že u strýka budeme v bezpečí. Vyliezli sme oknom, ale nemali sme kam ísť, pretože pri vchode stálo 5-6 mužov s fakľami a nožmi. Učupili sme sa v kroví. Najmenšia sestrička mala vtedy len tri roky, začala plakať. Ja som tiež zápasila so slzami, no vedela som, že ak nás zbadajú, zomrieme. Dľaňou som jej zakryla ústa a šeptom som ju prosila, aby bola ticho. Potom rodičov vytiahli z domu a pred našimi očami ich zabili. Nebola som schopná spustiť z nich pohľad. Aj teraz vidím pre sebou, ako otcovi usekli priehlavky a kričali: Utekaj, šváb. A on ešte aj vtedy chcel chrániť nás, snažil sa odplaziť čím ďalej od miesta, kde sme sa utiahli. Vedel, že sme tam. Z nohy mu striekala krv, ale tak mocne, že zopár kvapiek sa ušlo aj nám. Kým otec zápasil so smrťou,*

---

¹² VUJITY, ref. 11, s. 81.

¹³ VUJITY, ref. 11, s. 78.

vrahovia znásilňovali mamu. Všetci, pekne rad radom. Pri prvom sa ešte pokúšala brániť, ale niekoľkokrát ju surovo udreli do tváre. Potom už len nemo strpela, aby sa na nej vyžili. Keď skončil posledný vzal mačetu, pichol ju matke medzi nohy a pokrútil ňou. Mama revala od bolesti a muž sa len rehotal, ako keby to bol najlepší vtíp na svete. Potom prudkým pohybom odťal mame hlavu. Otec vtedy schmatol jednému nohu, a pretože nič iné nemohol, zahryzol sa do nej. Muž zvrieskol od bolesti, potom sa pustil do otca a usekol mu aj ruky. Nezabili ho, nechali ho vykrvacať...“¹⁴

4.5 RPF v Kigali – koniec genocídy

Jednotky RPF sa dostali do Kigali 4. júla 1994. Tento deň sa považuje za koniec genocídy. Došlo síce k ukončeniu zabíjania, no nastali iné problémy. Hutuovia sa báli odvety a začala sa obrovská vlna vysťahovalectva najmä do susedného Zairu (dnes Konžská demokratická republika). Utečenecké tábory boli preplnené – odhaduje sa, že počet utečencov dosiahol počet 2 milióny ľudí.

4.6 Súčasnosť

Na vyšetrovanie zločinov súvisiacich s genocídou bol zriadený v novembri 1994 rezolúciou č. 955 Bezpečnostnej rady OSN **Medzinárodný vojenský tribunál pre Rwandu** (International Criminal Tribunal for Rwanda – ICTR). Od roku 1995 sídli v meste Arusha v Tanzánii. Doteraz ukončil tribunál 21 súdnych procesov a usvedčil 29 obvinených osôb. Ďalších 11 procesov sa práve koná. 14 ľudí očakáva svoj proces v zajatí.

Prvým politikom v histórii, ktorý bol odsúdený medzinárodným súdom za zločin genocídy, bol **Jean Kambanda** (nar. 1955), ktorý zastával počas genocídy úrad ministerského predsedu. Vo svojej funkcii nasledoval zavraždenú Agathe Uwilingiyimanaovú. Kambanda bol zadržaný 18. júla 1998 v Nairobi. Bol odsúdený za genocídu, podnecovanie ku genocíde, napomáhanie ku genocíde a nezabránenie genocíde, čo malo byť jeho povinnosťou ako predsedu vlády. V súčasnosti si Kambanda odpykáva doživotný trest odňatia slobody vo väzení v Mali.

---

¹⁴ VUJITY, ref. 11, s. 62, 63.

Veľa ľudí je v súvislosti s genocídou vo väzení. Je veľmi nepravdepodobné, že bude s nimi vykonaný súdny proces vzhľadom na zaostané súdnictvo v krajine. Rwandské väznice sú preplnené a podmienky ktoré v nich vládnu pod ľudskú dôstojnosť. Nasledujúci úryvok dokumentuje podmienky v rwandských väzniciach: „*Na zavraždenie milióna ľudí polo potrebných veľa vrahov, kapacita väznic je však obmedzená. V jednej šesťstopäťdesiatmiestnej väznici v Kigali je natlačených viac ako šesťtisíc odsúdených. To znamená že na každý meter štvorcový pripadne jeden väzeň. V cele 5x4 metrov sú niekedy natlačení aj osemdesiati. Sú obdobia, keď aj spať môžu iba na výmenu. Lahnúť si môžu výlučne medzi nohami ostatných, natiahnuť sa je nemožné. Hygienické podmienky pripomínajú najotrasnejšie hororové filmy. Väzni za mrežami stoja po členky v moči, výkaloch a v zvyškoch jedla. Niekoľko mesiacov v rwandskom väzení sa rovná istej smrti. Vo väzenskej nemocnici sa ako na bežiacom páse vykonávajú amputácie. Najčastejšie sú to infikované rany na nohách.*“¹⁵

5 Zodpovednosť za genocídu

5.1 OSN

Linda Melvernová považuje rozhodnutie Bezpečnostnej rady OSN roku 1993 vyslať mierovú misiu do Rwandy a nechať ju tam pracovať za obrovskú chybu. UNAMIR, ktorá bola vytvorená, aby dohliadala na prechod Rwandy od diktatúry k demokracii, mohla pre svoj nedostatočný mandát a nízky počet vojakov plniť svoju úlohu len za tých najpriaznivejších podmienok. Prítomnosť UNAMIRu za týchto podmienok dodala sprisahancom odvahu, pretože im signalizovala, že sa nemusia obávať medzinárodného spoločenstva. Bolo chybou nebrať do úvahy, že tí, ktorí by v prípade úspešnej demokratizácie krajiny stratili najviac, a teda boli najviac proti záverom z Arushy, zastávali najvyššie pozície v armáde, mali vycvičené milície a začali s rasistickou propagandou proti menšine. Takisto bolo chybou, že neexistoval žiaden plán pre prípad, že nastane odpor proti mierovej dohode.¹⁶

---

¹⁵ VUJITY, ref. 11, s. 69, 70.

¹⁶ Bižšie pozri: MELVERN, ref. 7, s. 305, 306.

Tieto chyby boli predmetom vyšetrovania úlohy, ktorú zohrala OSN. Správa nezávislej komisie o správaní OSN počas genocídy v Rwande 1994 bola schválená Kofim Annanom, ktorý bol roku 1996, keď USA vetovali nastúpenie Boutrosa Boutrosa-Ghaliho, vymenovaný za generálneho sekretára OSN. V tejto správe z decembra 1999 je označená genocída za jednu z najhorších udalostí dvadsiateho storočia. Správa nenecháva žiadnych pochyb o tom, že rôzni aktéri OSN – predovšetkým generálny sekretár, sekretariát, bezpečnostná rada a členské štáty – musia prevziať a priznať zodpovednosť za to, že genocíde v Rwande nezabránili a neukončili ju. Keď bola správa schválená, priznal Kofi Annan svoje zlyhanie a vyjadril ľútosť.

Kofi Annan v čase genocídy nezastával ešte úrad generálneho sekretára OSN. Bol však zodpovedný za mierové misie OSN. Vo svojej knihe *Potriasť si ruku s diablom* Dallaire uvádza, že Annan sa zdráhal povoliť jednotkám OSN zasiahnuť a ukončiť konflikt a taktiež poskytovať logistickú a materiálnu podporu. Dallaire ďalej tvrdí, že Annan neodpovedal na jeho faxy, v ktorých ho žiadal o prístup k zbraňam, ktorými by bol mohol ochrániť Tutsiov a dostať ich mimo nebezpečenstva. Annan neskôr priznal, že mohol a mal spraviť viac, aby zalarmoval ostatných a zhromaždiť podporu.

Nielen úloha a správanie OSN ale aj jednotlivých štátov boli a sú premetom hodnotenia.

5.2 Belgicko

Komisia zriadená belgickým senátom vyšetrovala rozhodnutie Belgicka stiahnuť svoje jednotky potom, ako došlo k zavraždeniu desiatich belgických vojakov 7. apríla 1994, ako aj následný diplomatický tlak na ostatné štáty, aby konali podobne. V apríli 2000 sa belgická vláda formálne ospravedlnila. Pri návšteve Kigali povedal belgický predseda vlády Guy Verhofstadt: „*Preberám zodpovednosť za moju krajinu, za politické inštitúcie a vojenské úrady. Belgicko sa významne podieľalo na misii OSN. Belgicko a medzinárodné spoločenstvo si musia priznať chybu. Mali sme spraviť viac.*“¹⁷

---

¹⁷ MELVERN, ref. 7, s. 306, 307.

Belgiciania boli tí, ktorí počas svojej koloniálnej nadvlády znepriatelili Rwandčanov a zaviedli etnické preukazy, ktoré, ako to bolo napríklad pri masakre v Gikonde, znamenali pre ich majiteľov v určitých situáciách smrť.

5.3 Francúzsko

Čo sa týka Francúzska, je veľký rozdiel medzi závermi vyšetrovacej komisie, ktorú zriadil francúzsky parlament, a tým, aké závery by očakávala verejnosť. Komisia dospela k záveru, že sa francúzska vláda nijako nepodieľala na genocíde. Dňa 15. decembra 1998 oznamoval Paul Quiles, bývalý minister vnútra a predseda spomínanej komisie, závery vyšetrovania. Povedal pritom: „*Francúzsko tých, ktorí spáchali genocídu, k tomu ani nepodnecovalo, ani im nepomáhalo, ani ich nepodporovalo.*“¹⁸.

Skutočnosť je však taká, že francúzska vláda mala veľmi blízke vzťahy s rwandským režimom. Ako bolo spomenuté v kapitole o rwandskej občianskej vojne, Francúzsko poskytovalo rwandskej vláde pomoc v boji proti RPF. Francúzsko nereagovalo na správy organizácií sledujúcich dodržiavanie ľudských práv, ktoré informovali roku 1993 o tom, že došlo k masakrám Rwandčanov. Francúzi nestiahli svoje jednotky, neobmedzili prostriedky, ktoré šli na pomoc rwandskej vláde, ani nevykonávali na Habyarimanu či na rwandských extrémistov žiaden nátlak. Takisto nevyužili svoje kontakty, aby zabránili genocíde.

5.4 USA

Hillary Clintonová, manželka vtedajšieho prezidenta USA (a súčasná ministerka zahraničných vecí USA), sa vyjadrila k udalosti vo svojej autobiografii slovami: „*Pre Spojené štáty americké bolo neúnosné vyslať mierové jednotky (do Rwandy, pozn. JH) tak skoro po stratách amerických vojakov v Somálsku*¹⁹, *keď vláda zamerala svoje úsilie na ukončenie etnickej čistky v Bosne.*“²⁰ Clinton sa neskôr vyjadril, že išlo o najväčšie zlyhanie počas jeho zotrvania vo funkcii prezidenta a vyjadril ľútosť nad tým, čo sa odohralo v Rwande.

---

¹⁸ MELVERN, ref. 7, s. 307.

¹⁹ Pozri časť Misie OSN pre detaily o udalostiach v Somálsku.

²⁰ CLINTONOVÁ, Hillary. Živá historie. Praha: Ikar 2004, s. 461.

Paul Rusesabagina, opisuje vo svojej knihe *Obyčajný človek (Ordinary man)*²¹ ako sa predstavitelia Bieleho domu zdráhali roku 1994 označiť dianie v Rwande pojmom genocída, aby nemuseli vojensky zasiahnuť. Vtedajší americký minister zahraničných vecí Warren Christopher nepovolil úradníkom do 21. mája 1994 používať výraz genocída, a aj potom trvalo ešte tri týždne, kým sa tento termín použil na verejnosti.

Etnická čistka v Bosne, ktorá sa spomína v uvedenom citáte od Hillary Clintonovej, bola smutnou udalosťou, ktorá sa odohrala roku 1994 v Srebrenici, pričom bolo zmasakrovaných 8 000 Albáncov Srbmi žijúcimi v Bosne a Hercegovine. Porovnaním počtu obetí si každý môže utvoriť názor na to, do akej miery je pri zasahovaní Spojených štátov amerických do vnútroštátnych záležitostí iných krajín určujúci rozsah skutočne páchaného zla a deklarovaná vôľa odstrániť ho a do akej miery sú tieto akcie motivované záujmami USA.

---

²¹ RUSESABAGINA, Paul. Ein gewöhnlicher Mensch. Die wahre Geschichte hinter Hotel Ruanda. Berlin: Berlin Verlag 2006.

Záver

Aby sa neopakovali tragédie ako bol holokaust či genocída Arménov v Osmanskej ríši, bola roku 1948 prijatá generálnym zhromaždením OSN Konvencia o prevencii a potrestaní genocídy ako rozhodnutie generálneho zhromaždenia č. 280. Prijatie tejto konvencie však nezabránilo genocíde v Rwande. Napriek tomu, že po holokauste všetci vraveli *nikdy viac*, došlo znova k podobnému zločinu.

Iste, najväčšiu zodpovednosť majú tí, ktorí sa na nej priamo podieľali. Otázka zodpovednosti veľmocí je predmetom diskusií, ako som naznačil v šiestej kapitole. Keďže šlo o genocídu, OSN mala zasiahnuť. USA sa však pre neochotu zasiahnuť zdráhali označiť dianie v Rwande genocídou. Misie OSN – tak UNOMUR ako aj UNAMIR – nemali dostatočný mandát (t. z. právo zasahovať) a pre nedostatok ochoty podporiť misiu ani dostatok členov na to, aby mohla vraždeniu zabrániť.

V práci som sledoval dejiny vzťahov medzi Hutuami a Tutsiami od ich počiatkov, cez vznik nenávisťi medzi nimi až po smutné vyústenie tejto nenávisťi do systematického vyvražďovania. Ako som naznačil, je celkom možné že členenie na Hutuov a Tutsiov resp. idea nadradenosti jednej a podradenosti druhej etnickej skupiny je len umelým konštruktom, ktorý vymyslel istý britský cestovateľ a následne si ho osvojili Belgičania pri správe svojej kolónie, lebo sa im hodila z dôvodov, ktoré som popísal. V takom prípade by bola celá genocída o to nezmyselnejšia a absurdnejšia.

Rwandská vláda zverejnila krátko pred Vianocami 2001 oficiálnu štatistiku obetí všetkých vojenských konfliktov v Rwande počnúc začiatkom občianskej vojny v októbri 1990, končiac koncom roka 1994. Čísla sú desivé: 1 074 017 mŕtvych, z toho bolo 951 018 identifikovaných po mene. 97,3 % obetí boli Tutsiovia. 56 % obetí bolo mužského pohlavia, 50,1 % boli deti. 37,9 % obetí bolo zabitých mačetami, 16,8 kyjakom, 14,8 % bolo zastrelených, 8 % bolo ubitých k smrti, 4 % bolo utopených v latríne. Ostatní boli upálení zaživa,

rozkúskovaní, obesení, znásilnení k smrti, prinútení spáchať samovraždu alebo prejdení autom.²²

Želal by som si, aby sa v budúcnosti na Slovensku venovalo tejto problematike venovalo viac pozornosti a aby si OSN a veľmoci vzali z tejto udalosti ponaučenie.

---

²² DALLAIRE, Roméo. Handschlag mit dem Teufel: Die Mitschuld der Weltgemeinschaft am Völkermord in Ruanda. Springe, Zu Klampen 2008, s. 608.

Zoznam použitej literatúry a prameňov

Literatúra

ALBRIGHT, Madeleine. *The Mighty & the Almighty*. New York: HarperCollings Publishers, 2006.

CLINTONOVÁ, Hillary. *Živá historie*. Praha, Ikar 2004, s. 461.

DALLAIRE, Roméo. *Handschlag mit dem Teufel: Die Mitschuld der Weltgemeinschaft am Völkermord in Ruanda*. Springe, Zu Klampen 2008.

GOUREVITCH, Philip. *We Wish to Inform You That Tomorrow We Will Be Killed with Our Families: Stories from Rwanda*. New York: Picador, 1999.

HATZFELD, Jean. *Zeit der Macheten: Gespräche mit den Tätern des Völkermordes in Ruanda*. Gießen: Psychosozial-Verlag, 2004.

MELVERN, Linda. *Ruanda. Der Völkermord und die Beteiligung der westlichen Welt*. Kreutlzlingen/München: Heinrich Hugendubel Verlag, 2004.

MUZOMBANO, Celestin. *Ruanda: Die historischen Ursachen des Bürgerkrieges*. Stuttgart. Naglschmid, 1995.

RUSESABAGINA, Paul. *Ein gewöhnlicher Mensch. Die wahre Geschichte hinter Hotel Ruanda*. B: Berlin Verlag 2006.

VUJITY, Tvrtko. *Posledná cesta do pekla*. Veľký Meder: Talentum 2007.

Kolektív. *New Catholic Encyclopedia*. Washington, district of Columbia: The Catholic University of America, 1967.

Kolektív. *Sväté písmo*. Trnava, Spolok svätého Vojtecha. 2009.

Internetové zdroje

<http://www.hinkelman.ch/zitate.php> (2. apríla 2010)

<http://www.quotesdaddy.com/author/Romeo+Dallaire> (2. apríla 2010)

<http://africanelections.tripod.com/rw.html> (17. septembra 2009)

<http://www.wollamshram.ca/1001/Speke/nile.html> (24. septembra 2009)

www.gov.rw (1. apríla 2010)